

САНГА ОЛОХ

№ 29 (11957) ● Атырдьах ыйын 2 күнэ, 2024 сыл, бээтинсэ ● 12+

Бу
нүөмүргэ

Сайдыы суола

Интэринээт томторун
олохтоохторо гаас
киирэриттэн үөрэллэр./2

Кэпсиэхпин баҕарабын

Сайдыыга, сырдыкка
дьулуһуу - хаһан да хойут
буолбатах./5

История

Из истории меценатства и
попечительства./6

Сүүрүү суолугар хат төннөн – ситиһии чыпчаалыгар

Спорт. Ульяна Слепцова Арассыыйа чемпионатыгар
800 миэтэрэни 03.12.85 сөк. түмүктээн, СӨ рекордун
ОЛОХТООТО./4

Чэпчэки атлетикаҕа Арассыыйа чемпионатын түгэниртэн.

Чурапчыга күн-дьыл туруга

Атырдьах ыйын
2 күнэ
БЭЭТИНСЭ

Атырдьах ыйын
3 күнэ
СУБУОТА

Атырдьах ыйын
4 күнэ
БАСКЫҤАНЫНА

Атырдьах ыйын
5 күнэ
БЭНИДИЭННИК

Атырдьах ыйын
6 күнэ
ОПТУОРООНЬУК

Атырдьах ыйын
7 күнэ
СЭРЭДЭ

Атырдьах ыйын
8 күнэ
ЧЭППИЭР

+17 +4

+21 +7

+22 +10

+19 +11

+18 +9

+19 +10

+21 +10

Тэттик

Улууска олохтоох онгoron таһаарыыны сайыннарар территория тэриллээ

Чурапчы улуугар «Уйгу туоната» олохтоох онгoron таһаарыыны сайыннарар территорияны тэрийэр туһунан уураахха СӨ Бырабытталыстыбатын бэрэссэдээтэлэ Кирилл Бычков илии баттаата. Уураахха этиллэринэн, манньк территориялар Болугурга, Мугудайга, Соловьевка уонна Чурапчы нэһилиэгэр тэриллээхтэр. «Уйгу туонатыгар» резидент быһытынан киирбиттэр элбэх чэпчэтинэн туһаныахтара. Резиденнэр 80-тан кырата суох санга үлэ миэстэтин таһаарыахтаахтар диэн этиллэр.

Санатан эттэххэ, улуус баһылыга Степан Саргыдаев бэйэ онгoron таһаарыытын сайыннарыыга туһуламмыт сокуонуга үлэлэхтэр туһунан бэйэтин этиитин СӨ Бырабытталыстыбатыгар киллэрэн турар.

Бу сокуон экономическай сайдыы тэтимнээхтик барытыгар уонна бэйэ онгoron таһаарыытын, өгөлөрү элбэтэргэ туһуланар. Холобур, атын улуустар эти онгoron таһаарар кэмбинээт, комбикорм сыаба, туризм, тыа хаһаайыстыбатын уода. хайыскаларынан резидент буолан үлэли сылдьаллар.

Култуура министириин 1-кы солбуйааччы Мария Турантаева үлэлээтэ

Мария Васильевнаны улуус баһылыгын тутууга солбуйааччы Афанасий Дьячковскай уонна култуура салалтатын начаалынньыга Петр Гуляев эбийиэктэринэн сырытыннардылар.

Кини бастатан, Бахсыга тутулла турар Т.П. Местников аатынан Норуот айымньытын дьэитин көрдө. Салгыы Алаҕарга баһылык Иван Оконешниковтыын А.П. Лыткина аатынан «Ырыа» НАДь хапытаалынай өрөмүөнүн туһунан кэпсэтиллэр.

Эбиэт кэнниттэн Чурапчыга А. Саввин аатынан мусойга ытылла турар өрөмүөн үлэтин көрдө. Дириэктэр Афанасий Захаров өрөмүөн үчүгэйдик баран иһэрин, атырдьах ыйын бүтүүтэ түмүктэниэхтээгин эттэ.

Мань таһынан А.П. Гоголев аатынан ускуустуба оскуолатыгар, Чурапчытаагы бибилэтиэкэ ситимигэр уонна Хатылыга сырытта. Салайааччылар Ускуустуба оскуолатын реконструкциялааһыны, Хатылыга санга Норуот айымньытын дьэитин туруорулар.

Сыланнар үлэ-хамнас үгэнигар сылдьаллар

Улууска биир саамай элбэх ынах, сылгы сүөһүлээх Сылан нэһилиэгэр уонна учаастактарыгар үлэ-хамнас күөстүү оргуйар. Нэһилиэк баһылыга Егор Макаров билиһиннэрбитинэн, бары хаһаайыстыбалар билигин от үлэтин үгэнигар сылдьаллар. Сорох чааһынайдар номнуо оттоон бүппүттэр. Бу күннэргэ Уус Алдан, Амма, Таатта, Нам улуустарыгар, Дьокуускайга 12 мобильнай биригээдэ тийэн күөх сайын бэрсэр быһаңыттан сомсор. Сыланнар үт туттарытыгар бэриллит былааны 121% кыһаран иһэллэр.

Итини тэнэ нэһилиэккэ бу дьыллаагы отук сезонугар бэлэмнэнэн, оһохтору өрөмүөннээгин, сүрүн турбалары саҕардан бүрүйүү үлэтэ ытыллар. Быйыл сайын «Көлүйэ» түөлбө сайынны уу ситимэ тардыллан олоххо киирбит. Билигин киин уонна илин уулуссаларга манньк үлэни ситэрэллэр.

Өрөспүүбүлүкэбит кэскиллээхтик сайдарын туһугар

Бэчээттэммиккэ эргиллэн. СӨ 1-кы Ил Дархана Егор Афанасьевич Борисов үбүлүөйдээх 70 сааһынан кини үлэтин сырдатабын

Бэлэмнээтэ Варвара ПОПОВА

Салгытыа. Иннин 2019 с. от ыйын 30 күнүнээһи хаһыакка ааһын.

2003 сылтан СӨ Бырабытталыстыбатын бэрэссэдээтэлинэн үлэлээбит Егор Афанасьевич Борисов 2010с. бэс ыйыгар Саха сириг бэрэсидьиэнин эбээһинэһин толорооччунан, онтон РФ Бэрэсидьиэнэ Д.А.Медведев анааһынын регион баһылыга буолбута.

2010 сыл, бэс ыйын 17 күнүгэр СӨ Ил Түмэн Судаарыстыбаннай Мунньаҕа Егор Афанасьевич Борисов СӨ Бэрэсидьиэнин дуоһунаһыгар бигэрэппитэ.

2010-2018 сс. СӨ Бэрэсидьиэнэ, саха бастакы Ил Дархана, регион Бырабытталыстыбатыгар уларыта тутууну ыппыта. 2012 с. бэс ыйын 8 күнүгэр Өрөспүүбүлүкэ парламена СӨ Конституциятыгар уларыта тутууну бигэрэппитэ. Бэрэсидьиэн дуоһунаһа баһылык (Ил Дархан) дэнэн уларыбыта. Ити уларыыгы 2015 сылга үлэли олорор салайааччы Егор Борисов боломуочуута бүтүүтэ, күүһүгэр киирбитэ.

Егор Борисов салайааччылаах СӨ Бырабытталыстыбатын санга састааба 2003с. олунньуттан үлэтин саҕалаабыта. Өрөспүүбүлүкэ салалтатын сүрүн сорукутарынан – экономиканы сайыннарыы, табаары онорон таһаары уонна өгөнү оноруу буолбуттара.

Егор Борисов СӨ Бырабытталыстыбатын бэрэссэдээтэлинэн үлэлиир кэмигэр Өрөспүүбүлүкэ экономикатын сайдыытын тэтимэ, нэһилиэнньэ олохун таһыма үрдээбитэ. Өрөспүүбүлүкэ макроэкономикатын көрдөрүүтүнэн Уһук Илинги уокурукка инники күөҥгэ тахсыбыта. 2007 с. Егор Борисов СӨ Бырабытталыстыба бэрэссэдээтэлинэн иккистээн талыллыгыгар кэлэр биэс сылга соруунан экономика сүрүн салааларын сэргүтүү, национальной дохуоту үрдэтии буолбута.

2007 с. Егор Борисов быһаччы кыттытынан Өрөспүүбүлүкэ онорон таһаарар күүстэрин, тырааныспар, энергетика 2020 с. диэри биир кэлим сайдыытын схемата оҥоһуллубута.

Итини таһынан Егор Борисов тус бэйэтин көбүлээһининэн Өрөспүүбүлүкэ бастакынан 2009 с. административнай быраабы кэһи туһунан СӨ Кодек-

са ылыныллыбыта. СӨ Бэрэсидьиэнин дуоһунаһыгар 2020 с. схеманы олоххо киллэриигэ үлэлээбитэ.

Эрдэ ылыныллыбыт былааннарга тирэҕириттэн 2010-2012 сс. Өрөспүүбүлүкэ социальнай-экономическай сайдыыта Арасыйыа ортоку таһымын куоһарбыта.

2012 с. судаарыстыба бүддьүөтүгэр 125,9 млрд солк. (2011 сылтан 110%) угуллубута, итинтэн нолуок дохуота 59,9 млрд солк. (115%) буолбута.

Өрөспүүбүлүкэ судаарыстыбаннай бүддьүөтүн аҥаарыттан ордуга (74,7 млрд солк) социальнай бырагыраамалары толорууга аһаммыта. Бүддьүөт үлэһиттэрин хамнастарын үрдэтиигэ эбии 1,8 млрд солк. бэриллбитэ. Үлэтэ суох буолуу аччаабыта. Нэһилиэнньэ ахсаана оҕо төрөөһүнүтэн дойдуга 7-с, Уһук Илинги федеральной уокурукка 1-кы миэстэни ылбыта. 2012 сыл түмүгүнэн норуоттар икки ардыларынааҕы икки рейтингтээх агентстволар - Fitsh Ratings, Stahdarts & Poots СӨ кирэдьииккэ рейтингин үрдэппиттэрэ.

Егор Борисов нэһилиэнньэни кытта быһаччы кэспэтиитэ үгэскэ кубулуйбута. Сыл аайы ситэриилээх былаас уорганнара Өрөспүүбүлүкэ нэһиликтэринэн отчуоттааһыннара олохтоммута. 2010 сылтан Бэрэсидьиэн парламентта отчуоттааһына саҕаламмыта уонна нэһилиэнньэ туһаайан этиитигэр сыл түмүктэрэ, кэлэр сорукутар ыйыллаллар. 2011 сылтан Өрөспүүбүлүкэ Бэрэсидьиэнэ сылын аайы Егор Борисов «Хотугу Форум» норуоттар икки ардыларынааҕы бэрэссэдээтэлин уонна бөдөн спортивнай күрэхтэһиилэри уонна култуурунай тэрээһиннэри тэрийээччи регион баһылыгын быһытынан, РФ норуоттар икки ардыларынааҕы биригэ үлэлээһингэ уонна РФ Арктикаҕа интэриэһин көмүскээһингэ кырата суох кылаатын киллэрбитэ.

Саха сириг Бэрэсидьиэнин дуоһунаһыгар тахсарыгар тыл этиитигэр социальнай политикаҕа биир сүрүн хайысхатынан Өрөспүүбүлүкэ олохтоохторун олорон дьизэнн хаачыыйы буолуохтааҕын ыйбыта.

2012 с. «Обеспечение качественным жильем на 2012-2016 гг» судаарыстыбаннай бырагыраама ылыныллыбыта. 2010 с. 352000 кв.м. олорор дьиз тутуллан былаан куоһарыллыбыта. Базальт собуота аһыллан, Өрөспүүбүлүкэ үрдүк технологиялаах тутуу матырыйаалын онорон таһаарыы саҕаламмыта.

2012 с. Уһук Илинги федеральной уокурукка бастакынан регионнааҕы венчурнай пуонда – «Якутия» хампаанньа тэриллбитэ. «Технопарк Якутия», ХИФУ базатыгар Арктикатааҕы инновационнай Киин үлэлэрэ саҕаламмыттара.

Олохтоох бэйэни салайыныыны сайыннара туһуттан муниципалитеттарга сыыйа үп-харчы өттүнэн боломуочууларын кэнэтии ытыллыбыта. 2012 сылтан сылын ахсын нэһиликтэр баһылыктарын кытта көрсүһүү ыйытыгы эпипиэттээһин халыбынан ытыллар буолбута.

Тыа хаһаайыстыбатыгар салалтаны сайыннара туһуттан, агроменеджердэр институттара сайдар.

2013 с. Аҕыйах ахсааннаах Хотугу норуоттар бырааптарыгар боломуочууларын институт тэриллэтин туһунан быһаарыы ылыныллыбыта.

Каадырдары бэлэмнээһин уонна талыы түһүмэхтэрдээх систиэмэтэ олохтоммута. 2011 с. СӨ Бэрэсидьиэнин иһинэн каадыр политикаһын Сүбэтэ тэриллэбитэ. СӨ салайар каадырдарын резервэтэ баар буолбута. Егор Борисов көбүлээһининэн 2009 сылтан «Миниистир» дьыалабыай оонньуу ытыллар. 2012 сылтан «Сахаселигер» ыччат үөрэххэ форуму, 2013 с. бастакы «Эдэр фермер» дьыалабыай оонньуу ытыллар.

Билигин Саха сирэ инвестициянан бырайыактары олоххо киллэриигэ Уһук Илинги федеральной уокурукка регионнартан инники күөҥгэ иһэр. 2003-2009 сс. нэһилиэнньэ харчынан дохуота 57% үрдээбитэ. Хамнас алын кээмийиттэн намыһах дохуоттаах нэһилиэнньэ ахсаана 22% намтаабыта.

Өрөспүүбүлүкэ уонна федеральной тус сыаллаах бырагыраамалар инженернай, транспортнай, энергетическай, социальнай хайысхалары хабаан олоххо киллэриллэллэр. Алмааһы хостуур бөдөн эбийиэктэр: Ньурбатааҕы ГОК, «Интернациональный» рудник иккис уочарата, «Ботубуйа» кимберлит трубка разведката түмүктэммитэ, «Светлинскэй» ГЭС үлэҕэ киирбитэ. Өлүөнэ өрүһү туоруур гаас турбата тутуллан, Илин эңгээр улуустар гаас ситимигэр холбоннулар. «Илин Сибиир-Чуумпу акыйаан» ньиэп ситимин тутуутун туһунан суолталаах быһаарыы ылылынна.

2012с. Хотугу Талаканга ньиэби хостоохун саҕаланан, Өрөспүүбүлүкэ ньиэби хостоохун 7 млн. туоннанан улаатара былааннамыта. «Сургутнефтегаз» хампаанньа Саха сиригэр үлэлээһиниттэн РФ бүддьүөтүгэр 15 млрд. солк. нолуогунан киирбитэ. Итинтэн 7 млрд. Өрөспүүбүлүкэ киирэн, социальнай эбийиэктэр тутууларыгар барбыта.

2012 с. инвестиция бырагырааматыттан 36 % 19 млрд. солк. социальнай эбийиэктэр тутууларыгар, 17%- олоор дьиз тутуутугар, 18 % тырааныспар комплексыгар тутуллубуттара. Бөдөн спорт комплекстара тутулуннулар. 3000 миэстэлээх комплекс, 300 миэстэлээх футбол

манежа, 50 миэстэлээх ванна-лаах бассейн.

2002-2009 сс. 109 оскуола, 86 медицина тэрилтэтэ, 11 үрдүк уонна орто анал үөрэх эбийиэктэрэ, 18 култуура, 2012 с. Арасыйыа үрдүнэн 56 санга оскуола тутуллубут буоллаҕына, 12-тэ – Саха сиригэр.

Федеральной бүддьүөттэн үп көрүлүүтэ 3.3-тэн 18.8-тан млрд. солк. тийбитэ.

РФ Бэрэсидьиэнэ В.В.Путин соруудаһынан Өрөспүүбүлүкэ 2020 диэри биир кэлим сайдыытын схемата олоххо киириитэ тэтимнээхтик барар. 2007-2011 сылларга инвестициянан 752 млрд солк.- схемаҕа былааннамыттан 31% үп киирбитэ. Бөдөн Бырамысыланнай тэрилтэлэртэн нолуок киириитэ 2002 с. 2.2 млрд. солк., 2011 с. 10 млрд. солк. тийбитэ. Егор Борисов салайытынан «Согуруу Саха сириг биир кэлим сайыннарыы» бырайыагынан үлэ ытыллар. 2012 с. «Восточная Сибирь - Тихий океан» ньиэп утаһын бастакы түһүмэҕэ түмүктэммитэ.

«Мир», «Айхал» алмааһы хостуур рудниктар, «Денисовская» чоҕу хостуур шахта бастакы уочараттара үлэҕэ киирдилэр. «Средневилюйское ГКМ- Мастах-Берге-Якутск» нэһилиэнньэлээх пууннарга гааһы холбоһун былаана туолла. Саха Өрөспүүбүлүкэтин гааһынан хаачыыйы Генеральной схемата бигэрэтиллибитэ. Беркаит-Томмот-Аллара Вэстээх (Дьокуускай) тимир суол укулаата ууруллубута. Уотунан хаачыыйы улахан эбийиэктэрэ үлэҕэ киирдилэр. Ачыгы уонна орто предпринимательство судаарыстыба өттүттэн өйөбүл ылытынан Саха сирэ регионнартан инники иһэр.

Өрөспүүбүлүкэтээҕи тыа хаһаайыстыбатын бырамысыланнай комплексын сайыннарыыга Егор Борисов улахан болгомтотун уураар. 2012 с. Тыа сириг сайдыытыгар судаарыстыбаннай бүддьүөттэн 8 млрд-тан тахса үп көрүлүбүтэ.

Тыа сириг сайдыытын төрүтүнэн балаан ыйын 27 күнүгэр СӨ Бэрэсидьиэнин «Саха Өрөспүүбүлүкэтигэр тыа сириг сайдыытын биир кэлим дьаһаллара» диэн 1644 №-дээх Ыйааҕа буолбута. Ол курдук, 2013 сыл Өрөспүүбүлүкэтигэр Тыа сириг сылын биллэриллэбитэ. Эдэр фермердэри, дьиз кэргэн хаһаайыстыбаларын өйүүргэ, сүөлү атыылаһытыгар 100 млн. солкуобайтан тахса үп көрүлүбүтэ.

Предпринимательство сайдыытыгар 2009-2012сс. 2.1 млрд солк. ол иһигэр федеральной бүддьүөттэн 1 млрд. солк. көрүлүбүтэ.

Бэрэсидьиэн Егор Борисов өттүттэн наука сайдыытыгар уонна сананы олоххо киллэриигэ улахан болгомто ууруллубута. Венчурнай пуонда тэ-

риллэн, судаарыстыба өттүттэн Өрөспүүбүлүкэҕэ Наука Академиятын өйөөһүн улааппыта. Технопарк тэриллэбитэ, интеллектуальной бас билии Киинэ, Аграрнай научнай-үөрэтэр производственной комплекс, эдэр учуонайдарга, исписэлиистэргэ научнай үөрэхтээһин пуондата тэриллэбитэ.

Егор Борисов улахан болгомтотун физкултуура уонна спорт, чөл олох сайдыытыгар уураар. Сылтан сыл нэһилиэнньэ ортотугар спордунан дьарыктанааччы ахсаана эбиллэн иһэр. 2011с. физкултууранан, спордунан дьарыктанааччы Өрөспүүбүлүкэ нэһилиэнньэ 22,5 % -ынан, Арасыйыаҕа 20,6 % элбээбит. Егор Борисов тус контуруолунан «Азия оҕолоро» норуоттар икки ардыларынааҕы спортивнай оонньуу ытыллыбыта.

Нэһилиэнньэ, былаас уонна олохтоох бэйэни салайыныы уорганнарын хардарыта биригэ үлэлээһиннэрин тупсарар сыалтан, Егор Афанасьевич көбүлээһининэн, Саха Өрөспүүбүлүкэтин Уопастыбаннай палатата тэриллэбитэ. Егор Борисов инники сайдыыны хамсатар күүһүнэн былаас бары уорганнарын биригэ үлэлээһиннэрэ эрэ буолбакка, Саха сириг олохтоохторун, гражданнын быһаччы кыттыылара буоларын бэлиэтиир.

Егор Борисов – бөдөн Судаарыстыбаннай диэйтэл. Биллэр-көстөр учуонай, политик уонна федеральной региональной таһымнаах экономист. Экономика наукатын доктора (2000), 60 научнай үлэ, ол иһигэр 4 монография ааптара. Кини эрдээксийлээһининэн 10 научнай үлэ хомуурунньуга, монографиялар, брошюралар, научнай-методическай рекомендациялар бэчээккэ тахсыбыттара. Кини салалтатынан 5 экономической наука хандьыдаата буола үүмүтэ. «Родина» сурунаал попечительскэй сүбэтин чилиэнэ.

Егор Афанасьевич «Саха Өрөспүүбүлүкэтин норуот хаһаайыстыбатын үтүөлээх үлэһитэ», РФ Бочуоттаах донора (1991), РФ тимир суол Бочуоттаах тутуучыта (1994), РФ сибээскэ маастара (1995), РФ Агробырамысыланнай комплексин Бочуоттаах үлэһитэ, «Добродоһуу» Уордьанынан апостолга тэнгизэх Сибэтиэй Владимир кинээс Нуучча православнай тангаратын дьизэтин уордьанынан. «РФ үп-харчы контуруолун бөһөргөтүү», РФ куттала суох буолууга «За заслуги в обеспечении национальной безопасности» Сүбэтин мэтээллэринэн наҕараадалааммыта.

• Туһаныллыбыт матырыйаал: Егор Борисов. (библиографический указатель).

• 2010-2014г. киири тыла-СӨ Бэрэсидьиэнин уонна бырабытталыстыбатын салалтата.

Сүүрүү суолугар хат төннөн – ситиһии чыпчаалыгар

Спорт. Ульяна Слепцова Арассыйа чемпионатыгар 800 миэтэрэни 03.12.85 сек. түмүктээн, СӨ рекордун олохтоото

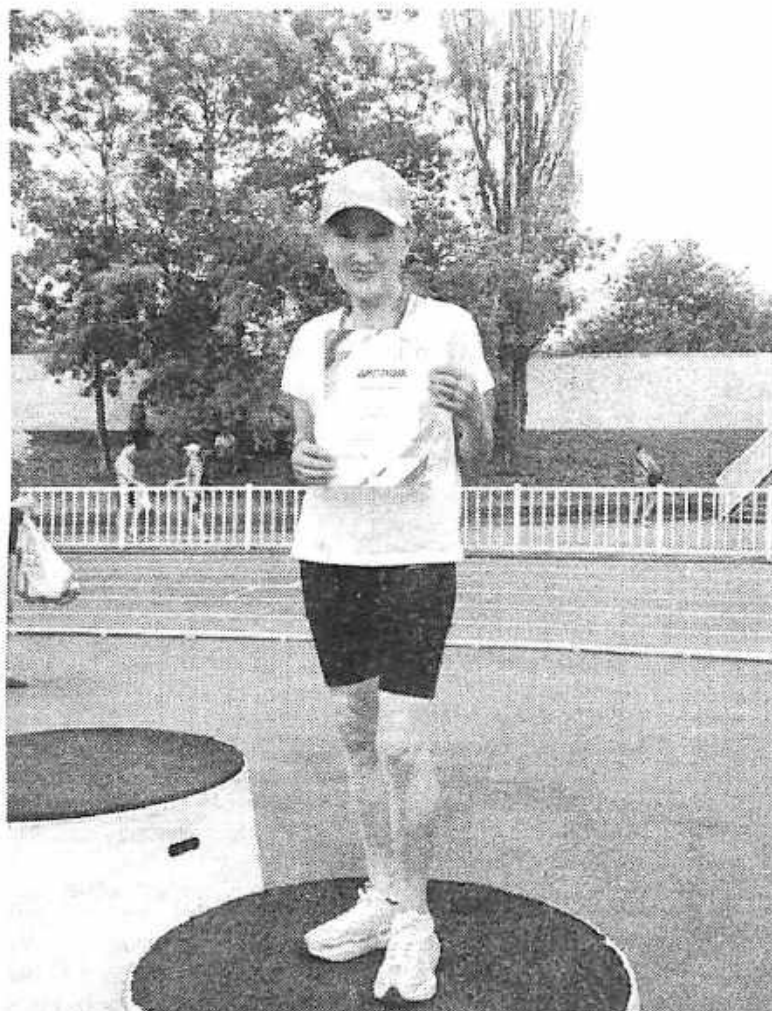
Марфа ПЕТРОВА

Бу соторутаабыта, от ыйыгар дойду киинигэр Москва куоракка чэпчэки атлетикаҥа бэ-тэрээннэргэ Арассыйа чемпионата ыытылынна. Барыта 70-тан тахса регионтан 700-тэн тахса спортсмен кытынна.

Саха сириттэн 22 киһи ситиһиилээхтик күрэхтэһэн, уопсайа 30 мэтээли ыллылар: 9 кыһыл, 10 үрүн көмүс, 11 боруонса. Онон үрдүк көрдөрүүнү ситиһэн, Саха сирин хамаандата 6-с бочуоттаах миэстэни ылла. Маны таһынан бу күрэхтэһиигэ Саха сиринээҥи 9 рекорд олохтонно. Чөмпүйээнээккэ Чурапчыттан үс спортсмен Николай Захаров, Евдокия Каженкина уонна Ульяна Слепцова кыттыны ыллылар. Онтон ситэтэрэн, бүгүнгү хаһыакка Болтоноттон төрүттээх үлэ, спорт бэтэрээн Ульяна Слепцованы кытта сэхэргэһиибитин таһаарабыт. Кини 5000, 800 уонна 1500 миэтэрэлэргэ, үс күн сүүрэн, бочуоттаах II миэстэни ыллаттаабыт. 800 миэтэрэҥэ 03.12.85 сек. түмүктээн СӨ рекордун олохтоото.

●●● Үтүө күнүнэн, Ульяна Михайловна! Улахан кыайыгынан эбэр-дэлиибит. Баһаалыста, ааҕааччыларбытыгар бэйэҥ туһунан иттиһинэ хаһааньттан спорт алыбар ылларбыккын ситиһии кэспии түс эрэ.

●●● Дорообо! Мин Болтоҥо нэһилиэгэр 1960 сыллаахха Слепцовтар дьиз кэргэннэ алтыс оҕонор күн сирин көрбүтүм. Оҕо сааһым, оскуола-таабы сылларым дьонум сылаас тапталларыгар ааспыта. 1975 сыллаахха 8-с кылааһы бүтэрэн, Хатылы орто оскуолатыгар икки сыл үөрэммитим. Ол кэмгэ миигин Егор Егорович Шарин диэн улууска биллэр физкул-

туура учуутала сүүрүүнэн дьарыктаабыта. 10-һу бүтэрэрбэр бастагы ситиһиилэр кэлбиттэрэ. Ол курдук, улууска 1500 миэтэрэҥэ I миэстэни ылан, өрөспүүбүлүкэҥэ кыттан, 4-с миэстэ буолбутум. Онтон 1977 сыллаахха оскуоланы үчүгэйдик бүтэрэн, Дьоккуускайдааҕы судаарыстыбаннай университетка, математическай факультеткэ үөрэххэ кирибитим. Бизе сыл устудьуоннуур кэммэр сүүрүүнэн дьарыктаммытым, факультет чиеһин элбэхтик көмүскээн турабын.

Үрдүк үөрэхпин 1982 сыллаахха бүтэрэн, Үөһээ Бүлүү улуунун Дүлүкү орто оскуолатыгар анатан, учууталынан

үлэбин саҕалаабытым. Тоҕус сыл устата оҕолору сүүрүүгэ дьарыктаан, улууска, өрөспүүбүлүкэҥэ кытыннарым. Бэйэм 1987 сыллаахха Манчаары оонньууларыгар I миэстэни, 1988 сыллаахха Тыва сирин III оонньууларыгар 800, 1500 миэтэрэҥэ I миэстэни, эстафетаҥа III миэстэни ылбытым.

1990 сыллаахха төрөөбүт улууспар Чурапчыга төннөн, Болтоҥо орто оскуолатыгар ахсаан учууталынан үлэлээбитим. 1992-1997 сс. интэринээт - оскуола филиалын аһан, оҕолору сүүрүүгэ дьарыктаабытым. Элбэх оҕо улууска, өрөспүүбүлүкэҥэ миэстэлэспиттэрэ. Бэйэм бу сылларга

сүүрүүнэн дьарыктанан улууска, өрөспүүбүлүкэҥэ элбэх ситиһиилэрдээхпин.

1998 сыллаахха сүүрүүбүн тохтоппутум уонна 2022 сылга кэлэн, Екатерина Драгунова көбүлээһининэн, күһүҥгүттэн сүүрүүнэн күүскэ дьарыктанан саҕалаатым.

●●● Ханна дьарыктанаҕын? ●●● Графикпын Екатерина Драгунова онгорор. Онон көрөн, бэйэм биризмэбин аттаран дьарыктанабын. Кыһыннары-сайыннары, сылы эргиччи таһырдыа эрчиллэбин.

●●● Саамай уһаабыта төһөнү сүүрээбит? Тус рекордун хаһый?

●●● Күҥнэ 8, 10 биэрэстэни сүүрөбүн.

●●● Сүүрүүнэн дьарыктанарга туох нааданы?

●●● Киһи барыта сүүрүүн сөп. Дьаныар, тулуур, баҕа санаа наада.

●●● Наҕараада ханнык эрэ хайысхаҥа киһи ситиһитин, киллэрбит кылаатын, дьон махталын, билиинитин ылбытын көрдөрөр. Ульяна Михайловна, сүрүн наҕараадаларгыҥ билиһинэр эрэ.

●●● Быйыл 43-с сылбын оскуолаҥа ахсаан учууталынан үлэли киридим. Үлэм үрдүктүк сыаналанан, Саха Өрөспүүбүлүкэтин үөрэҕириитин туйгуна, РФ Уопсай үөрэхтэһинин Бочуоттаах үлэһитэ, Учууталлар учууталлара бэлиэ хаһаайына буолабын. Сүүрүүгэ Саха Өрөспүүбүлүкэтин маастарын нуорматын 1996 сыллаахха толоруум миэхэ умнуллубат түгэним буолар.

●●● Кыахтаах киһи барытыгар көхтөөх диэччилэр. Эн эмиэ хас да дьыаланы тутта кыайарын буолуо. Эбии тугунан дьарыктанаҕын?

●●● Уопастыбаннай үлэҥэ

● Ульяна Слепцова сүүрүүгэ

ситиһиилэрэ

1986 с. - республика X-с спартакиада-тыгар 3000 м - 3 миэстэ;

1987 с. - Манчаары XII-с спартакиада-тыгар 1500 м - 1 миэстэ;

1988 с. - III-с Тыва сирин оонньууларыгар 1500 м - 1 миэстэ, 3000 м - 1 миэстэ, эстафетаҥа - 3 м;

1992 с. - IV-с Тыва сирин оонньууларыгар 1500 м - 2 миэстэ, 3000 м - 2 миэстэ;

1993 с. - Манчаары 13 Спартакиада-тыгар 1500 м - 3 миэстэ;

1995 с. - Манчаары 14 Спартакиада-тыгар 1500 м - 3 миэстэ, 3000 м - 3 миэстэ;

1996 с. - Спартакиада народов Саха - 3000 м - 3 миэстэ;

1996 с. - Омскайдаагы марафонна ветераннарга - 3 миэстэ;

1996 с. - Саха марафонна - 1 миэстэ;

1996 с. - Чурапчы улуунун бастын спортсмена;

1996 с. - Олимпийскай оонньуулар 100 сылларыгар аналлаах Якутскай - Бүлүү - Якутскай маршрутунаа сүүрүү пробегын кыттылааҕа.

кыттабын. Дьон итэҕэлин ылан, нэһилиэк дьоккутаатынан талыллыбытым, түөлбө салайааччытынан аһаммытым. Маны сэргэ дьахтар сэбиэтин, бэтэрээннэрин сэбиэтин састаабыгар кирибитим.

●●● Дьиз кэргэниҥ туһунан билиһиннэрэ түс эрэ.

●●● 1997 сыллаахха Ыал буолан, 2 уол оҕолоохпун. Улахан уол Юрий Михайлович Чурапчы гимназиятын дириэктэрэ, кэргэннээх, икки уол оҕолоохтор. Кыра уол Роман Иркутскайдаагы университеты бүтэрэн, онно олохсуйан үлэли сылдьар.

●●● Ульяна Михайловна, кэспэниҥ иһин махтал. Сааһырыҥа бэриммэккэ, өрө тунпут споркар өссө да үрдүктэн үрдүк ситиһиилэри, кытаанах доруобуйаны баҕарабыт.

Сайдыыга, сырдыкка дьулуһуу – хаһан да хойут буолбатах

Кэпсиэхпин баҕарабын. Маннык муударай этиини кыра эрдэхпититтэн убайбыт кэриэтэ чугастык ылыммыт, ытыктыыр киһибит Андрей Иванов – Убай Өндөрөй тус олоһор көрөбүт

Сэмэн ДЬОСКУОСКАЙ

Биһиги, убайды-бырааттылар, Ньюкулай Сэмэнэ-бис Дьоскуоскай уолаттара – эбэ-эһэ оҕолоро этибит. Устудьуоннуохпутугар диэри дьоммутугар сайын айы кенүл эйгэ-оттоон-мастаан, бултаан-алтаан бириэмэбитин атаарааччыбыт.

Дьоммут түөлбэ ытыктанар ыала буолан, хос эбэбитигэр – эбэ Боккуойаа, эһэбитигэр Сэмэн Ньюкулааабыс Дьоскуоскайга итиэннэ эбэбитигэр Балбаара Ворокуопуйабынаа куруутун араас дьон-сэргэ сылдьара, ыалдьыттаан ааһара. Саастаах дьону кытары элбэхтик алтыһан, кинилэртэн өй-санаа уонна сизэр-майгы өттүнэн элбэти ингэриммит буолуохтаахпыт.

Ол курдук, улаатан, туспа дьылҕалаах киһи-хара буолбуттун да кэнниттэн төрөөбүт-үөскээбит дойдун дьонно ити ситими салгыыр эбиттэр. Биһиги дьизэ кэргэнгэ итинник биир тутаах киһибитинэн Андрей Григорьевич Иванов буолар. Кини – эһэлээх эбэбит бэйэтин кэмигэр бырааттарын курдук өйөспүт-алтыспыт табаарыстара. Билигин биһиги дьизэ кэргэнгэ чугастан-чугас, аймах кэриэтэ ытыктыыр киһибитин бииргэ төрөөбүттэр уруккуттан таптаан Убай Өндөрөй диэн ааттыбыт. Оҕону тулалыыр эйгэтэ иитэр. Убайбыт Өндөрөй эбэлээх эһэбитигэр куруук кэтэһиилээх

ыалдьыт буолааччы. Остуолга сүөгэй, көбүөрдээх лэппиэскэ, дэдьээн барыанньата баар буола түһэрэ – ону көрөөт, дьоммут истинник саныыр киһилэрэ кэллэ диэн сэрэйэр этибит. Улахан дьон кэпсэтиилэрэ бүппүтүн кэннэ убайбыт Өндөрөй кыратык биһигини кытары хайаатар да алтыһан ылааччы. Уонна куруук тэнгээхтэрин курдук кэпсэтээччи, аҕыйах тылынан иһирэхтик сүбэ-ама биэрээччи. Ол кэмнэргэ биһиги саастыы оҕолорго итинник сыһыан сэдэх буолара. Дьону ытыктыыр га, уйаҕас санаалаах буоларга иити-такайы үтүө холобурун сырдыгынан сыдыаайар биһиги убайбыт Өндөрөй мөссүөнүгэр көрөбүт. Ол курдук, оҕо сылдьан алтыспыт дьонун олохун суолун булунаргар өрүү улахан суолталаахтар. Кинилэр эйэ-эс сыһыаннарынэн эн олоһу көрүүгэр, үлэ-эбэ дьоруугар, дьонно сыһыаннаар, тутта-хапта да сылдьаргар тулхадыйбат олугу уураллар.

«Убай Өндөрөй кэллэ да, ол аата, хайа баҕарар үлэ табыллар буолла» диэн өйдөбүл биһиэхэ кыра эрдэхпититтэн инмит. Дьингээх эр киһи уобараһын киниэхэ көрөрбүт диэххэ сөп. Улаатан ээр уол оҕо кини үтүө холобура иити-үөрэти өттүнэн улахан суолталаах уонна көмөлөөх да дии саныыбын. Онтон бири холобурдаатахха, хайдахтаах да уустуктары тулуйан, кимизэх да мөһүтүбэккэ, холкутук, иннин диэки курдьээн иһэбин. Онно бастагы харды эрэ наада...

Убайбыт Өндөрөй тэтим-нээх үлэтин быһыгар кыратык сынньанан, олоро түстэр эрэ, кыра бырааттарбыт, очуос хайаа ыттан ээр курдук, кини кэтит көхсүгэр тахсан сүктэрэ, көтөхтөрө охсоллоро. Оттон биһиги, сага эт тутан ээр уолаттар, убайбыт үлэтин түмүгүн сөҕө-махтайа көрөрбүт.

Биллэн турар, эр киһиэхэ хара күүс наада. Оттон бу киһи өссө өй-санаа өттүнэн сит-тэбинэ, туох барыта өссө холкутук табыллар эбит. Ол курдук, бу билигин, бэйэбит дьизэ-уот тутта сылдьан, убайбыт Өндөрөй үлэ хаамытын түргэнник да төбөтүгэр буһарар-хатарар, түргэнник да суоттуур эбит диэн сөҕө саныыбыт.

Олох араас өрүттэрдээх – сир ньуурунан түһүлээх-тахсылаах, күн хаамытынан харанарар, онтон сырдыыр. Күһүөрү от үлэтэ бүппүтүн кэннэ, биһиги Дьоскуоскай куоралпытыгар төнөрбүт. Онно тийиһибитигэр сайын устата оскуолаа да, уулусса да балаһыанньа лаппа ыларыйбыт буолааччы. Онон араас тургутуулары ааһан, баарбытын хаттаан биллэрэрбитигэр тий-йээччибит. Ол түмүгэр сороҕор куорат оһолун-моһолун туоруурга соҕотохсуйан да ылыы баар буолааччы. Итинник түгэниргэ Убай Өндөрөй эдэригэр мүччүргэниэх сырыыларын туһунан сэргэх кэпсээннэрин санаан ылааччыбыт. Сайсары түөлбэ туспа олоһун-дьаһаҕын лаппа билэр, бу да эйгэ-саханы саха дэппит убайдаах эбиппит диэн санаабыт күүһүрэ, эрдийэ түһэр-

бит.

“Уулаах балык быстыбат, ойуурдаах куобах охтубат” ди-иллэрини, чугастык саныыр дьонгун уустук кэмгэ өссө үчү-гэйдик билэбин. Биһиги аҕабыт Николай Семенович сааскы куска бултуу сылдьан, оһолго түбөһэн, улаханник эмсэ-эбэлээ-битэ. Туох баар былааннарбы-тын тохтогон, сүрүн болҕомто-ну киниэхэ уурбуттук. Бастаан, туруга олус ыарахан этэ. “Аҕабыт тыыннаах хаалан, киһи-хара буолуо дуо,” – диэн мунутах са-наалар ыарыылааһын түбүгүн быһыгар киирэн ааһаллара...

Күүстээх санаалаах, таптыыр кэргэннээх, эрэллээх доҕоттор-доох буолан, оттон-мастан тар-дыһан, аҕабыт доруобуйатын бэрт түргэнник чөлүгэр түһэр-битэ. Уустук тургутууну ааһан, эбиитин, өссө ол сыл тутта сыл-дьар дьизэбитин ситэрэн, биһи-гини онно көһөрбүтэ. Билигин ону олус сөҕө саныыбын. Ол кэмнэргэ убайбыт Өндөрөй өрүү аттыгытыгар баара – санаабы-тын бөһөргөтөрө уонна тутуу үлэтигэр төһүү күүс буолбута.

Кэлин бэйэм ыал буолан, дьизэбитин тутта сырыттаһы-тына, чохороон сүгэлээх, кыһыл ачарбаастаах, кулгааҕар харан-дааһын кыбыппытынан, “бы-рааппар Сэмэнгэ көмөлөөбү” диэн тийиэн кэлбитин олус соһуйа, үөрэ көрсүбүтүм. Убай-быт Өндөрөй кэлэн, үлэбит тах-сыылаах буолбута, күөстүү ор-гуйбута. Ол быһыгар дуоһуйа кэпсэтэн, хаадылаһан аас-пыппытын өрүү махтана са-ныыбын. «Хос эбэбит Боккуо-

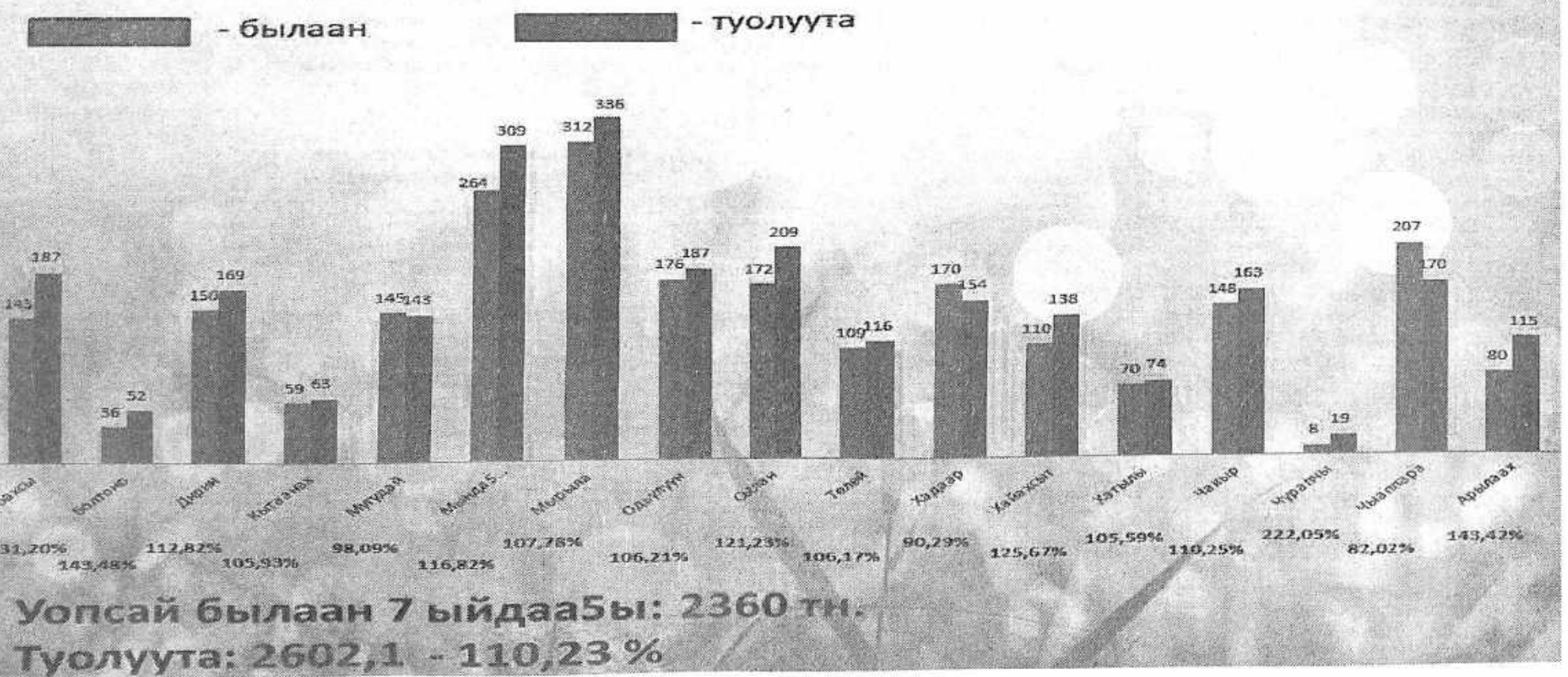
йа, итиэннэ эбэлээх эһэбит олус аһыныгас, кизэн көүстээх, ураты көрүүлээх дьон этилэр. Ол иһин элбэх дьон махталын ылбыттара, билигин кинилэр дьонно-сэргэ-э үтүөлэрэ эһи-гини арыаллыы сылдыаллар», – диэн аҕабыт Ньюкулай Сэмэнэ-бис эппитин өрүү өйдүү-саныы сылдыабын.

Аны туран, аҕыйах сыллаа-ҕыта убайбыт Өндөрөй бэйэтэ дьаныһан туран, ыараханник ыалдьытыт дьону ыарылыыр анал медицинскэй үөрэҕи си-тиһиилээхтик бүтэрэн сөхтөр-бүтэ. Манна даҕатан эттэххэ, Андрей Григорьевич бэйэтэ ис санаатынан кыаммат, ыарахан ыарыыга охто сытар бииргэ үөскээбит дьонун итиэннэ кыр-дыаҕастарын ыарыылаан, кө-рөн-хараһан тигэх суолларыгар атаарбытын чугас дьонно-сэргэтэ бары билэллэр.

Убайбыт Өндөрөй сааһыран баран, ити анал үөрэҕи бүтэр-битэ биһиэхэ дириҥ ис хоһоон-ноох. Сааһырыны сөптөөхтүк ылынан, сайдыыга, сырдыкка дьулуһуу хаһан да хойут буол-батаһын бэйэтин үтүө холобу-рунан убайбыт көрдөрдө. Уонна биһиэхэ, бырааттарыгар итин-ник үрдүк «планканы» туруор-да: биһиги да инникитин убай-быт Өндөрөй суолун батыһан, үүнүү-сайдыы, билии-көрүү кизэн аартыгыттан туораабак-ка, тохтоло суох иннибит диэки дьулуһуохпут диэн бигэ санааны ылыныбыт.

Инфографика. Үүтү туттарыы былаана

01.01- 24.07.2024 с.

Из истории меценатства и попечительства

История. В нашем улусе немало людей, достойных попечителей, меценатов. Они останутся навсегда не только в истории улуса, но и в истории Якутии

Почетные меценаты и попечители Ботурусского улуса

Каженкин Т.М.
Мэтээллээх Тиэхээн
(1852-1922 гг.)

Николаев Е.Д.
(1858-1888 гг.)

Шеломов М.С.
(1863 - 1928 гг.)

Васильев А.Я.
(1872 - гг.)

Сидоров И.П.
(1872 - 1939 гг.)

Слепцов И.А.
(1872 - 1924 гг.)

Собакин С.С.
(1887 - 1921 гг.)

Аммосов А.И.
(1889 - 1917 гг.)

Пинигин И.К.
(1901-1940 гг.)

Михайлов Е.В.
(1890 - 1984 гг.)

Синаев М.Г.
(1912 - 1996 гг.)

Екатерина ЕГОРОВА

Попечительская работа в нашем улусе, началась еще 100 лет назад. Меценатами выступали частные лица-люди богатые, уважаемые, знаменитые.

Родоначальники улуса избирали из своей среды так называемого почетного блюстителя школы на три года. Избранное лицо в этой должности утверждался Генерал-губернатором Восточной Сибири, после того, как местный заседатель полицейского управления составлял удостоверение о его политической благонадежности.

Количество церквей в районе к концу XIX века достигло десяти. При церквях стали открываться «школы грамоты». Первые «школы грамоты» открылись при таких церквях:

- Хаяхсытской (Арылахской) церкви, где Семен Попов учил трех мальчиков и одну девочку.

- Сыланской церкви - священник Васильев занимался обучением трех Якутских и двух своих дочерей.

- Чурапчинской церкви псаломщик Александр Некрасов обучал 7 якутских мальчиков.

Церковные «школы грамоты» в известной мере послужили предпосылкой возникновения церковно-приходских и затем министерских школ в наслегах.

Почетные меценаты и попечители Ботурусского улуса

1. **Е.Д. Николаев (1858-1888)** - почетный блюститель Чурапчинской народной школы. В должности блюстителя Чурапчинской школы был утвержден приказом господина председательствующего в совете Главного управления приказом Восточной Сибири 07 ноября 1879 г. № 117.см. журнал

2. **Т. М. Каженкин (1852-1922)** - Мэтээллээх Тиэхээн. Для своевременного открытия школы безвозмездно передал свой большой дом, а в следующем 1901 г. на собственные средства построил пристрой. За заслуги перед обществом был награжден серебряной медалью на ленте Станиславского. В 2001 г. указом Президента Республики Саха (Якутия) от 06 мая № 632 о присвоении Арылахской школе им. Т.М. Каженкина.

см. книги С.Р. Попова - Сиздэрэй I Хайахсыт (Арылаах) (2005) стр. 176-182 данные взяты из документов Национального архива РС (Я).

3. **С.С. Собакин (1887-1921)** - основатель Хабатчинского (ныне Кытанахского) одноклассного училища (1914). кн. Кытанах нэһ. стр. 17.

4. **А.И. Аммосов (1889-1917)** - почетный сородец. Уступил свой дом для Мельжесинского начального училища. И был избран почетным блюстителем, пожертвовал 450 рублей на строительство нового дома школы.

5. **И.А. Слепцов (1872-1924)** - инициатор открытия Бахытского одноклассного начального училища (1912 г. 13 января открытие школы).

6. **А.Я. Васильев (1872 г.р.)** (священник) - инициатор открытия Сыланского начального училища. Работал заведующим и учителем закона божьего.

Из книги «Церкви Якутии» (2010) стр. 206-207.

Васильев А.Я. 1872 г.р., якут, уроженец Якутского округа, окончил Якутскую духовную семинарию. В 1896 г. был принят в духовное звание и рукоположен во священника с назначением настоятелем Дюпсинской церкви, в 1899 г. переведен в Борулахскую церковь, в 1903 г. Абагинскую церковь. Делегат XXII съезда епархиального духовенства (1905 г.). С 1909 г. второй священник Борогонской церкви, затем переведен иереем в Сыланскую церковь с назначением учителем церковной школы грамоты. Награды: набедренник (1901 г.), серебряная медаль на Владимирской и Александровской лентах в ознаменование 25-летия церковно - приходских школ (1909 г.), скуфья (1910 г.). Супруга - Стефанида Лаврентьевна (1878 г.р.)

7. **И.П. Сидоров (1872-1939)** пожертвовал свой частный дом в 1921 г. для открытия Дириинской одноклассной начальной школы.

8. **М.Г. Сивцев (1912-1996)** пожертвовал свой дом в 1931 г. для 2-классов Мугудайской начальной школе.

9. **Е.В. Михайлов (1890-1984)** в 1964 г. при Хаяхсытской средней школе открылся школьный музей в доме, пожертвованном Еремеем Васильевичем.

10. **И.К. Пинигин (1901-1940)** - выпускник Чурапчинского высшего начального училища, открыл первый ликпункт в Телейском наслеге.

11. **М.С. Шеломов (1863-1928)**

родился в 1863 году с семье тойона С.И.Шеломова в Алагарском наслеге Ботурусского улуса. Работал в конце 19 - в начале 20 в. Работает писарем, затем старостой в своем родном наслеге. В 1913 году был избран головой Ботурусского улуса. В 1928 г. он был обвинен в соучастии в ксенофобовщине, арестован, осужден и отправлен в Соловецкий лагерь на севере Центральной России. Там и умер от болезни. Так печально закончил свою жизнь один из меценатов якутского тойоната.

Попечительское движение вновь было возрождено по инициативе первого Президента Михаила Ефимовича Николаева. В мае 2000 года Президент М.Е.Николаев подписал указ «О создании попечительских советов в учреждениях образования». В июне 2001 г. принят Проект закона республики Саха (Якутия). Идею создания попечительского совета поддержала общественность нашего улуса. В 2003 г. в Чурапчинском улусе были сформированы 28 попечительских советов, в которых объединили 258 человек. Это было доброе и нужное начинание.

Работа велась по семи проектам утвержденной программной деятельности советов РС (Я).

Проект 1 «Взаимодействие»
Проект 2 «Сотрудничество»
Проект 3 «Здоровье»
Проект 4 «Новые технологии»
Проект 5 «Защита»
Проект 6 «Педагогические кадры»
Проект 7 «Трудовое воспитание»

Задача этих проектов - это содействие и помощь в образовательных учреждениях улуса.

В нашем улусе немало людей, достойных попечителей, меценатов. Достаточно сказать, что за исключительный вклад в развитии МТБ школ, дошкольных учреждений и в развитии попечительского движения улуса, многие удостоены высокого звания, почетный попечитель школ, дошкольных учреждений. С момента образования, Попечительским советом улуса, были проведены большие и разносторонние работы, весьма высоко оцененные Республиканским попечительским советом. Внес в эти дела определенный вклад, председатель улусного попечительского совета И.Н. Аммо-

сов, в то время Глава Чурапчинского улуса.

Попечители участвовали не только в укреплении материально-технической базы, но и в реализации содержания образования; в разработке программ, проектов развития школ, дошкольных учреждений.

Почетные попечители образования РС (Якутия)

И.Н. Аммосов - попечитель Телейской, Мугудайской СОШ им. Д.Д.Красильникова И.С.Андросов - попечитель Кытанахской СОШ им.В.С.Яковлева-Далана

П.Д. Барашков (1946-2012) попечитель Бахытской СОШ им. Д.Г. Барашкова

В.П. Васильев (1961-2022) - попечитель Бахытского наслега

И.К. Макаров - попечитель Сыланской СОШ им. Г.П.Башарина, Чурапчинской СОШ №2 им. И.М.Павлова

М.Н. Матвеев - попечитель Алагарской СОШ им. Г.Д.Протодяконова, «Лучший попечитель улуса» -2008 г.

Дипломанты МБФ «Меценаты столетия»

Д.Д. Дьячковский - попечитель Хоптогинского наслега

Г.К. Макаров (1939- 2021) - попечитель Мугудайского наслега

Е.И. Новгородова (1929 - 2023) Герой соц. труда, попечитель Кытанахского наслега

Почетные попечители Чурапчинского улуса

Е.А. Борисов - попечитель Чурапчинского улуса

А.Т. Ноговицын - попечитель Мугудайской СОШ им. Д.Д.Красильникова

С.С. Алексеев (1963-2013) попечитель ЧРССИИ и ЧГИФКИС

Д.Д. Ефремов - попечитель Ожунского наслега

В.П. Карпов (1947 - 2021) попе-

читель Чакрынской СОШ им. С.С.Яковлева - Э-Э

Е.И. Саввин - попечитель ДОУ «Мичил», «Лучший попечитель улуса»-2005 г.

Г.В. Смирников - попечитель с. Чурапча

П.И. Старостин - попечитель с.Чурапча «Лучший - попечитель улуса» - 2007 г.

Почетный знак «Милосердие» им.мецената К.А.Попова (Түөнүкү)

Е.П. Макаров - попечитель Сыланской СОШ им.Г.П.Башарина

Почетный знак «Меценат в области социального развития села» им. мецената Н.Д.Эверстова (Сэрбэкэ)

П.П. Архипов (1968-2016) попечитель Дириинской СОШ им.И.Е.Федосеева-Дооса, ЧРССИИ им.Д.П.Коркина

Г.Г. Дагданча - попечитель с.Чурапча, дипломант МБФ «Меценаты столетия»

Почетный меценат образования РС (Якутия)

А.С. Константинова - попечитель Хаяхсытской СОШ им. А.П.Илларионова

М.С. Красильникова - попечитель Мугудайской СОШ им. Д.Д. Красильникова.

В данное время в школах есть отдельные попечители и спонсоры, которые назначают стипендии, премии детям из малообеспеченных семей. Многие школы, дошкольные учреждения, сегодня ощущают неосценимую моральную и материальную помощь, поддержку со стороны отдельных лиц, частных структур, ветеранов труда.

Будем надеяться, что память об меценатах, попечителях останется навсегда не только в истории улуса, но и в истории Якутии. Мы глубоко осознаем и ценим всю значимость, работы меценатов, попечителей нашего улуса. На всех постах они трудятся самоотверженно, вкладывая душу. Любят принимать нестандартные решения и брать решения на себя.

Почетные попечители Чурапчинского улуса

Борисов Е.А.

Ноговицын А.Т.

Алексеев С.С.

Ефремов Д.Д.

Карпов В.П.

Борисов Е.А.

Ноговицын А.Т.

Алексеев С.С.

Тускар туһан

Дьэдьэн туһата

Киһи төһөнөн сааһыар да, этэ-сиинэ, тириэтэ соччонон уларыйар. Онуоха ол-бу ыарахан сыаналаах араас омул киризмнэрин буолбакка, бэйэ сиригэр-уотугар үүнэр үүнээйини, сир аһын туһанар ордук көдүүстээх.

1. Пигментнэй бээтинэни суох онорорго сибиэһэй дьэдьэн сүмэһинигэр салфетканы илитэн, уоннуу мүнүүтэ устата үстэ төхтүрүйэн саба ууруллар. Маны сайын, дьэдьэн үргэнэр кэмин устатын тухары, күн айыы хатылыыр көдүүстээх.

2. Киһи сааһыран истэһин ахсын сирэйин тириэтэ мырчыстан иһэр. Дьэдьэни илдьиритэн, мааска онгостон, кырдыы ити көстүүтүн бытаардыллар. Мааска састаабыгар атын фруктаны, оҕуруот аһын эбииххэ сөп.

Кииринньэн аҕаны кытта сыһыан

СҮБЭНЭН БЫҺААРАР ОРДУК

Бэйэтэ туспа олохтоммут «быраабылалардаах» дьыһа киирбит киһи оҕону кытта биір тылы булар сыалтан киһини кытта уопсай интэриэстээх буоларга кыһаныахтаах. Уол, кыыс дьыһа саҥа киһи киірдеһинэ, бэйэлэрин «территорияларыттан» көгөнөллөр. Ону сүбэнэн быһаарар кыах баар. Холобур, эн уолун оонньуур мас-сыһынан мунһарын билэһин, доҕоргор киһиэхэ суох джип мас-сыһынан ылан биэрэригэр сүбэлээ.

ЭЛБЭХТИК КЭПСЭТЭ САТААН

Эр киһи оҕону кытта элбэхтик алтыһыахтаах. Бастакы кэмгэ киирбит аҕа оҕо туруорсуутун ылынара наада. Оҕо доҕотторун ыңгыран ыалдыттар үгэстээх буоллаһына, ол салҕанарыгар кыһал-лык. Көргөһүн үлэтин кэнниттэн элбэх тыаһы-ууһу, аймалҕаны сөбүлээбэт да буоллаһына, балаһыанньаттан хайдах тахсаргытын сүбэнэн быһаарыҥ. Уолгут табаарыстарын өрөбүлгэ эбэтэр эһиги дьыһэтигэр суох кэмнитигэр ыңгыраыгар сүбэлээн.

Сүбэлэр

Таңас ыйыыр быаны илитэн баран тиірдеһхинэ, аһара уунуо суоҕа. Куурдаһына, өссө чиккэйиэ.

Уһуннук сытан сымнаабыт хортуоппуйу оргуйа турар уутугар 1 чаайынай ньуоска саахары куттаахха, сибиэһэй амтанныа, көрүңгэ тупсуо.

Луугу ыраастыргар кондиционер анныгар турдаххына, хараххыттан уу тахсыа суоҕа.

Тиірмэс иһэ сыттаннаһына, 1 ыстакаан ууга 1 чаайынай ньуоска 3 % уксууһу кутан сууй, сыта барыа. Холодильнигы манньк сууйдахха, сыта эмиэ суох буолар.

Хос, дьыһ иһигэр табах сыта хааллаһына, таңаска-сапка, баттахха инэр. Түннүктэри арыһан, дьыһ иһин салгылат уонна хас да сиргэ 2-3 сийктээх соттордо ыйаа.

Итиигэ сийппит миэстэһин түргэнник тымныы уунан суун уонна ас суодатын таммалат. Глицерининэн, суоратынан уонна ук-суустаах тампунунан тутуннаахха, ыарыта мүлүрүйэр. Бааскар хаһаайыстыбаннай мыыла чараас пластинкатын саба баан, түргэн-ник оһуо. Кыра эмсэһэлээһингэ хаппыыста ороһуолунан угуттаа.

Сынньаланҥа

Table with 10 columns and 10 rows containing a word search puzzle. The grid contains various words related to health and medicine, such as 'Ирээттээх үлэлээх, соруудахтаах', '... буола түстэ (санаата чэпчээтэ)', 'Балык-тыыр тэрил', 'Саха таптыыр аһа', 'Ойуу-нускай кэп-сээнэ «... түүлэ»', 'Амма өрүс биір ытык хайата', 'Дархан', 'Бастакы норуодунай поэт', 'Тимир да, кумаабы да', 'Хангалас улууһун биір дэриэбинэтэ', 'Күлүгэ көстүбэт көмүс ... баар үһү', 'Баба ... байбалга эмтээх', '... сүтүүтэ', 'Инсэ-... (фольк)', '... - бодо', 'суолун ирдээн', 'Быраат', 'Төбө өттө салбахтаах буолар', 'Итэһэ-ийи', '... да этириэс', '...гээн', 'Муос, ... таас', 'Киһи моон-һун, саннын саба түһэ-ринэр таһаһа', 'Убай', '... сэлээн', 'Киһи сирэй-ин көп эттээх миэстэтэ', '... ис-тээх', 'Таңас чааһа', 'Оһону ...', 'сыһыан'.

«Сканворд: тэрийээччи ИП Данилова М.А. «ТААЙ сахалыы сканворд 3» ылылынна. Хаһыат 27 нүөмэригэр тахсыбыт сканворд эппиэттэрэ. Туруору: үһүстээх, үс, лэппа, Үрдэл, сирэ, үскэл, Лэбийэ, итэһэһигэр, ээбиллэ, изгэйэр, нэлэгэр, сирэм, ини, уллунах, эриэккэс. Сытыары: Уһуктуу, үтүмэн, киһил, этэмэт, хол, Лээги, элэ, сэлээр, эһэ, лээби, сизэгэр, Тар, игии, Эйээрк, эргэнэ, саар, Эмис.

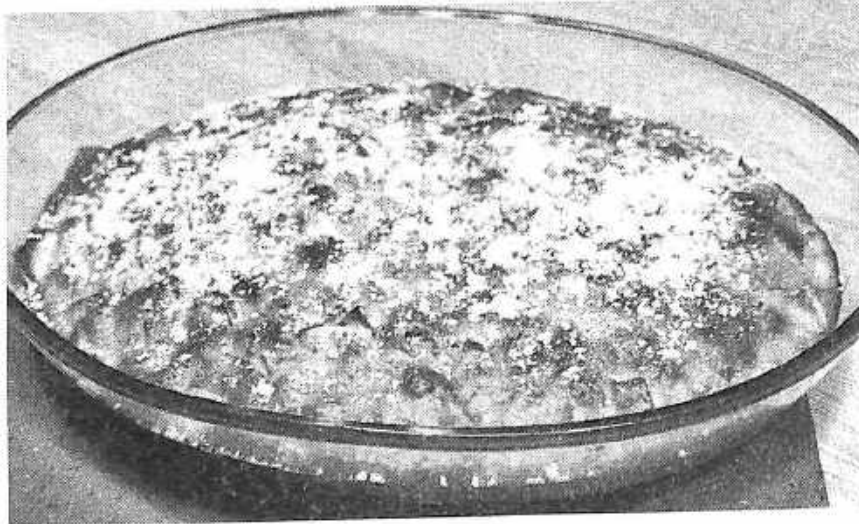
Ырысыаптар

Тиэстэлээх рассольник

2 тууһаммыт оворсу, 2 моркуоп, 2 эриэппэ луук, 200 г хаппыыста, 3-4 хортуоппуй, 40 г ууллубут ынах арыыта, биэрэс, туус. Клецкигэ: ыстакаан бурдук, сымыыт, 3-4 остолобуой ньуоска үүт.

Биірдии моркуобу, луугу кырбаан баран ынах арыытыгар ыһаарылаа, хаалбыт моркуобу, луугу ууга буһар. Оворсуну кырбаан баран мас арыытыгар түргэнник ыһаарылаан ыл. Бурду-гу, сымыыты, үүтү холбоон, кытаатыар диэри мэлій.

Моркуоп, луук буспут уутугар кыр-баммыт хаппыыстаны кут, оргут. Ол кэнниттэн хортуоппуйу уонна ыһаа-рыламмыт моркуобу, луугу эбии кут уонна 10 мүнүүтэ буһар. Мэһиллибит тиэстэттэн оһоһуллубут клецкини оргуйа турар миингэ кут. Клецкини барытын кутан баран, миини оргута түс. Ол кэннэ үһүн синньигэс ғына быһылыбыт оворсуну кут, туустаа, биэрэстээ.

Дьаабылыкалаах бөрүөк

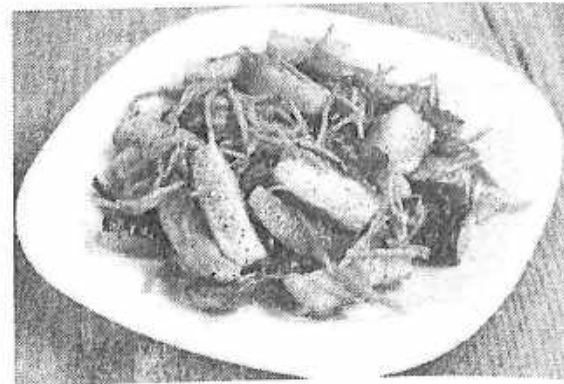
Наада: сымыыт – 3 уст, саахар – 150 грамм, сылаас үүт – 180 мл, сымна-абыт ынах арыыта – 80 грамм, дьаабылыка – 3 уст, бурдук – 300 грамм, разрыхлитель – 8 грамм.

Сымыыкка саахарытын кутан венигынан үчүгэйдик булкуйабыт, салгыы үүтү, арыыны кутабыт. Разрыхлительлээх бурдукпутун кутан, тиэстэбитин оноробут. Дьаабылыкалары кубиктыы кырбаан, тиэстэбэ кутан холбуубут. Формада кутан, 180 кыраадыска 40-45 мүн буһарабыт. Буспутун зубочистканан анһыан бэрэбиэркэлиибит. Олус минньигэс бөрүөк бэлэм!

Оворсуттан кыһыңгы салаат

1 кг оворсу, 3 моркуоп, 2 эриэппэ луук, 1,5 ост. ньуоска туус, 2 ост. ньуоска саахар, 9% уксуус, чеснок, укуруоп.

Оворсуну бысталаан баран, көстүрүүлэбэ ук. Моркуобу төгүрүктүү, луугу түөрт өлүү ғынан быһан баран ыһаарылаа. Оворсуга 4 өлүү чесно-гу, бытархай ғына кырбаммыт укуруобу ук. Ол үрдүгэр ыһаарыламмыт моркуобу кытта луугу кутан баран туустаа, саахардаа уонна оргут. Стерилизацияламмыт баанҕаларга кут, хаппах-таа.

Осторожно, мошенники!

Звонок другу

Как помочь пожилому родственнику не попасть в лапы мошенников.

Даже подготовленные люди могут растеряться, ведь злоумышленники находят все новые методы воздействия, чтобы «жертва» не успела прийти в себя и понять, что ее пытаются обмануть.

Сообщите вашим близким, что в случае звонка от неизвестного на любую тему, связанную с деньгами, они должны взять паузу и позвонить вам. Как бы их не торопили, что бы им не говорили, чем бы не угрожали – правильное поведение будет таким:

Прекратить разговор.

Позвонить вам.

Далее уже вы, оценив си-

туацию, предпримете нужные шаги.

Важно рассмотреть и тот вариант событий, когда до вас не получается дозвониться. Заранее расскажите или напишите на листке инструкцию: по какому номеру позвонить в банк, что сообщить сотрудникам, как можно заблокировать карту и при каких условиях это следует

сделать.

Развивайте знания своих близких по обращению с деньгами и картами. Материалы на тему противодействия мошенничеству есть на сайте Банка России, Ассоциации развития финансовой грамотности, Министерства финансов, на сайтах банков и в специальных журналах.

Берегите себя и своих родных. Серьезнее относитесь к вашим финансам, внимательнее проверяйте все предложения, и тогда никакие мошенники не помешают вам и вашим близким достигнуть финансового благополучия и успеха!

Источник: сайт «Orange Life».

КУТУРҔАН

Амма улууһун Сулҕаччы нэһилиэгиттэн төрүттээх Одьулуун нэһилиэгин ытык кырдыаһа, тыыл уонна колхуос үлэтин бэтэрээнэ

НЕУСТРОВЕВ Василий Алексеевич

89 сааһыгар ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, кыргыттарыгар Айталига Васильевнага, кинилэр дьиз кэргэннэригэр, чугас аймахтарыгар, биир дойдулаахтарыгар дириг кутурҕаммытын тиздэбит.

Одьулуун нэһилиэгин дьаһалтата, пенсионердарын Сэбиэтэ.

Чурапчы улууһун Мырыла сэлиэнньэттэн төрүттээх Одьулуун нэһилиэгин олохтооҕо, Украинага буола турар анал байыаннай дьайыы кыттылааҕа, 2 №-дээх МПЧ тэрилтэтигэр үлэлээбит

БРЫЗГАЕВ Александр Васильевич

ытык изһин толоро сылдьан, эдэр сааһыгар олохтон туораабытынан, кэргэнигэр Елена Михайловнага, оҕолоругар, эдьиийигэр Людмила Васильевна, күтүөтүгэр Дмитрий Дмитриевич Ефремовтарга, бииргэ төрөөбүттэригэр, кинилэр дьиз кэргэннэригэр, бары аймахтарыгар, табаарыстарыгар дириг кутурҕаммытын тиздэбит.

Одьулуун нэһилиэгин кэлэктибэ, нэһилиэк дьокутааттарын Сэбиэтэ.

Тапталлаах кэргэнэ, Мырыла сэлиэнньэттэн төрүттээх Одьулуун нэһилиэгин олохтооҕо, Украинага буола турар анал байыаннай дьайыы кыттылааҕа

БРЫЗГАЕВ Александр Васильевич

ытык изһин толоро сылдьан эдэр сааһыгар олохтон туораабытынан, кэргэнигэр, балтыбытыгар Елена Михайловнага, оҕолоругар, чугас аймахтарыгар, бииргэ төрөөбүттэригэр дириг кутурҕаммытын тиздэбит.

Муоматтан Дягилевтар, Чурапчыттан Посельскайдар.

Күндү кэргэнэ, Чурапчы нэһилиэгин олохтооҕо

МОРДОВСКАЯ Елена Сергеевна

олохтон туораабытынан, кэргэнигэр, бииргэ үлэлээбит бэтэрээн үлэһипитигэр Егор Семенович Макаровка, оҕолоругар, сиэннэригэр дириг кутурҕаммытын тиздэбит.

Чурапчытааҕы РЭС кэлэктибэ, бииргэ үлэлээбит, алтыспыт доҕотторо.

Мындаҕаайы сэлиэнньэтин олохтооҕо, бииргэ төрөөбүт быраата

АБРАМОВ Еримей Семенович

ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, ытыктыыр күндү күтөппүтүгэр Василий Семенович Фоминга дириг кутурҕаммытын тиздэбит.

Сылантан, Дьоккуускайтан Аммосовтар.

Болугур нэһилиэгин олохтооҕо, бырааппыт

АБРАМОВ Еримей Семенович

уһун ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, кэргэнигэр, оҕолоругар, сиэннэригэр, чугас дьонугар дириг кутурҕаммытын тиздэбит.

Чурапчыттан Местниковтар.

Болугур нэһилиэгин олохтооҕо, тапталлаах бырааппыт, убайыт

АБРАМОВ Еримей Семенович

бу дьыл, от ыйын 29 күнүгэр ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, кэргэнигэр, оҕолоругар, чугас дьонугар дириг кутурҕаммытын тиздэбит.

Эдьиийдэрэ, убайа, бырааттара Фоминнар.

Кэриэстэбил

Күндү киһибит сырдык кэриэһигэр

Тапталлаах кэргэним, аҕабыт, эһэбит, хос эһэбит – РФ үлэ бэтэрээнэ, СӨ автомобильнай тырааныспарга Бочуоттаах үлэһитэ, СӨ агропромышленной комплексын тырааныспарга салаатын бэтэрээнэ **Посельский Афанасий Афанасьевич** ыарахан ыарыыттан олохтон туораабыта бу дьыл, атырдах ыйын 3 күнүгэр 40 хонуга туолар.

Күндү киһибит 1952 сыллаахха олунньу 1 күнүгэр Чурапчы оройуонун Мэлдэхси нэһилиэгэр Мотрена Петровна уонна Афанасий Иннокентьевич Посельскайдарга үһүс оҕонон күн сириг көрбүтэ.

Начаалынай кылааһы Мэлдэхсигэ бүтэрэн, салгыы Дириг орто оскуолатыгар үөрэнэн, 8-с кылааһы бүтэрбитэ. Оскуолаҕа үөрэнэр кэмнэригэр хайыһарга 2-с спортивнай разряды толорбута. Оскуола кэнниттэн колхуоска үлэлээбитэ.

18 сааһын туолаат, 1970 сыллаахха Сэбиэскэй Армия кэккэтигэр ыҥырыллан, икки сыл Приморской кыраай Артём диэн куорат таһыгар баар байыаннай чааска стрелогунан сулуспаабыта. Сулууспалыыр кэмигэр хайыһар күрэхтэһиилэригэр кыттан, байыаннай чааһын чизһин көмүскээн турардаах. Байыаннай сулуоспаҕа, байыаннай дыссипилинэҕэ холобур

буоларынан, ситиһиитинэн «Сэбиэскэй Армия туйгуна» бэлиэтин наҕараадалаабыта.

Армияттан кэлэн баран, Дьоккуускай куоракка авто-оскуолаҕа үөрэнэн суоппар идэтин баһылаабыта, 1974 сылтан «Эрилик Эристиин» сопхуоска, сопхуос ыһыллыар диэри үлэлээбитэ.

Бастаан үлэҕэ киирэригэр 8 миэстэлээххэргэ УАЗ массыынаҕа үлэлээбитэ, онтон кэлин саҕа ЗИЛ ММЗ-554 маркалаах массыынаҕа ыраах айанга суоппарынан аһаабыта. Аҕабыт куруутун ыраах айанга сылдьара. Ол курдук, Аллараа Бэстээхтэн, Нерюнгри куораттан, Большой Невертэн, Тааттаттан таһаҕас, чох тизийиитигэр сылдьыбыта. БАМ, АЯМ тимир суол, комсомольскай тутуулар кэмнэригэр ыраах айантан таһаҕаһы таһаллара. Кураан сайыннарда Бүлүүттэн, Кэбээйиттэн, Тойон Арыыттан, Нуотараттан от тизийлэрэ, ону таһынан сайынын бурдук тизийиитигэр үлэһипитигэр. Оччотообу кэмгэ кэлэктиип эдэр буолан түмсүүлээхтик үлэни-хамнаһы кыайа туталлар этэ. 1985 сыллаахха «Субуруускай» сопхуоска үлэлиир уоллуун Василий Поповтуун Чурапчыга бастакы бортовой КАМАЗтары аҕалбыттара.

Үлэтигэр үрдүк көрдөрүүлээх буолан сыл аайы буолар «Пере-

довиктар слеттарыгар» ыҥыран чизэстиллэрэ. Ол курдук 1977, 1980, 1981, 1984 сыллар түмүктэринэн социалистическай куоталаһы кыайылаабынан тахсыбыта. ЗИЛ маркалаах суоппардар икки ардыларыгар куоталаһыыга үс сыл кыайылаах буолбута. Үс төгүл чемпион суоппар аатын сүкпүтэ. Ону таһынан элбэх Бочуотунай грамотанан, Дипломунан, Грамотанан, Махтал суругунан наҕараадалаабыта.

Сопхуос ыһыллыбытын кэнниттэн «Хоптоҕо» табаарыстыбатыгар, «Бохомо» бааһынай хаһаайыстыбатыгар, Хоптоҕотооҕу дьиз-уот коммунальнай хаһаайыстыбатын тэрилтэтигэр, Диригнээҕи баһаарынай чааска суоппардаабыта. Ити үлэлиир кэмнэригэр тэрилтэ Махтал суруктарынан наҕараадалаабыта. 2005 сыллаахха биэнсийэҕэ тахсыбыта.

Кини өр сыллаах, сыралаах үлэтин РФ Сэбиэтин Махтал суруга, Саха Өрөспүүбүлүкэтин Ил Түмэн Бочуотунай грамотата, Саха Өрөспүүбүлүкэтин тырааныспарга уонна суол хаһаайыстыбатыгар министиэристибэтин Махтала, Чурапчы улууһун дьаһалтатын Махтал суруга, «Эрилик Эристиин аатынан колхуос тэриллибитэ 60 сылынан», «Эрилик Эристиин аатынан колхуос тэриллибитэ 65 сылынан» үбүлүөйдээх бэлиэлэр, «100 лет Советской Армии и военно-мор-

скому флоту» үбүлүөйдээх мэ-тээл туоһулууллар.

Кэргэнинээн Варвара Ивановнаһын, 1973 с. ыал буолан, биэс оҕолонон, элбэх сиэннэнэн, хос сиэннэнэн, 51 сыл бииргэ олобун бүтэһик күннэригэр диэри олорбута.

Аҕабыт балыктырыын, бултуурун себүлүүрө. Сайынын оттоон-мастаан, сир астаан сайылыыра, кыһынын сүөһү, сылгы көрүүтэ буолара. Куруутун оҕолоругар, сиэннэригэр кыһалла, күөс-көмө, өйөбүл буола сылдьара.

Ыарахан ыарыыга ылларбыта 2021 сыллаахха биллибитэ. Ол кэмтэн олобун тиһэх күннэригэр диэри ыараханлык ыалдьарын биллэрбэккэ, кытаанахтык, тулуурдаахтык турууласта.

Аҕабытын эмтээбит, олобун уһаппыт быраастарга, чуолаан олохтоох балыһа, М.Е. Николаев аатынан Национальнай мэдиссиинэ киинин өрөспүүбүлүкэтээҕи 1 №-дээх балыһатын, Саха өрөспүүбүлүкэтин онкологическай диспансерын, Одьулуун учаастааҕы балыһатын кэлэктииптэригэр махтанабыт.

Аҕабыт Чурапчыга, Дьоккуускай куоракка балыһаҕа киирэн көрдөрүнэригэр, эмтэнэригэр таспыт такси суоппардарыгар Иван Сивцевкэ, Георгий Колесовка, Михаил Эверстовка, Юрий Петровка, Иван Пестеревкэ, Петр Кирсановка,

Василий Пестеревкэ, Владимир Осиповка, Вячеслав Романовка махтанабыт.

Күндү киһибитин сүтэрбит ыарахан кэммитигэр кутурҕаммытын тэнгэ үллэстибит, күөс-көмө буолбут ыкса ыалларбытыгар Пестеревтарга, Румянцевтарга, Кузьминнарга, Захаровтарга, «Молодежнай» түөлбэ олохтоохторугар, аҕабыт бииргэ алтыспыт, үлэлээбит табаарыстарыгар, үлээн-нээхтэригэр, аймахтарбытыгар, доҕотторбутугар, үөрэммит оҕолорбутугар, бииргэ үлэлиир кэлэктииптэригэр махталбытын тиздэбит! Бука барыгытыгар этэнгэ буолууну, доруобуйаны баҕарабыт!

Күндү кэргэним, аҕабыт, эһэбит, хос эһэбит сырдык мөс-сүөнэ, үтүө майгыта өйбүтүгэр-сүрэхпитигэр өрүү тыыннаах буолуоҕа...

Кэргэнэ, оҕолоро, күтүөтэ, сиэннэрэ, хос сиэнэ.

"САНА ОЛОХ"
кылаабынай
эрэтэҕэ

ГОРОХОВА
Людмила
Владимировна

Эрэтэҕэ: СӨ Бырабытыалыспарга, Саха Өрөспүүбүлүкэтин "Сахабэчээт" Сууһарыстыбанын автономнай тэрилтэ. Таһаараччы: СӨ "Сахабэчээт" ГАУ Таһаараччы аадырыһа: 677000, Дьоккуускай к., Орджоникидзе уул. 31, 124 каб. тел./факс: (411-2) 34-39-17 e-mail: sakhabechet@mail.ru. Российскай Федерация Россияналар СӨ салааларыгар 2020 с. бос ыйын 3 күнүгэр регистрацияламмыт нүмэрэ – ПИ №ТУ14-00559.

Эрэтэҕэ: аадырыһа: 678670, Чурапчы сэл., П.Пилигина, 26 а. Телопуөнүгэрбит: эрэтэҕэ – 41-332, отделлар – 41-265. E-mail: sanaoloh@mail.ru, сайт: sanaoloh.ru, telegram: @sanaoloh

Аһаар суругар элбик санаа редакция позициялар мадды сон түбүгү буолуох. Суруула ыйылар чачылар кырыгыттарыгар элбиктиги аһаар тус бөйүгэ сүтэр.

Хайыат бэчээккэ бэрилтэр графика: 16 ч 00 м. Бэчээккэ бэрилиннэ: 16 ч 00 м. "Сахабэчээт" Сууһарыстыбанын автономнай тэрилтэтин "Сана олох" хайыат эрэтэҕэнигэр 01.08.2024 с. офсетка бэчээттэннэ.

Индекс: ПИ964. Тиража 1100. Кээмэйэ 2 б.л. Хайыат сыанага 24 солк. Хайыат нэһиликкэ биридэ: бээтинсэҕэ таһар.

@SANAOLOH